Learning by Ear – Hygiene: How to avoid diarrhoea

Episode 07 **"Kwapikwa nini?"**

Author: **Njoki C. Muhoho**
Medical Advisor **Dr Ng'ethe Muhoho**
Editor **Maja Braun**

Kisuaheli **Eric Ponda**

<table>
<tr><th>Scene</th><th>Characters</th><th></th></tr>
<tr><td>1</td><td>1. SAM
2. CHEMU
3. EDITH
4. MARIA</td><td rowspan="4">SAM – 17, m.
MARIA – 43, f.
EDITH – 40, f.
EDDI– 36, m.
DR SALLY – 34, f.
CHEMU – 15, f.
NARRATOR</td></tr>
<tr><td>2</td><td>1. MARIA
2. EDITH
3. MARIA
4. CHEMU
5. SAM</td></tr>
<tr><td>3</td><td>1. SAM
2. CHEMU
3. EDITH
4. MARIA
5. NARRATOR</td></tr>
<tr><td>4</td><td>1. SAM</td></tr>
</table>

	2. EDDI 3. EDITH 4. CHEMU 5. MARIA	
5	6. SAM 7. CHEMU 8. EDDI 9. EDITH 10. MARIA	
6	1 SAM 2 CHEMU	

INTRO

MUSIC: THEME MUSIC

01. NARRATOR HUJAMBO NA KARIBU KWA SEHEMU YA SABA YA MFULULIZO WA VIPINDI VYA NOA BONGO JENGA MAISHA YAKO TUKIWA BADO TUNAZUNGUMZIA MASUALA YA USAFI NA JINSI NA KUJIKINGA NA UGONJWA WA KUHARA. KATIKA MAKALA ILIYOTANGULIA MARAFIKI WAWILI SAM NA CHEMU-BAADA YA KUKABILIWA NA HALI NGUMU YA UGONJWA WA KUHARA HATIMAYE WANAKUWA MABALOZI WA NIA NJEMA WA KUWAELIMISHA WENZAO UMUHIMU WA KUDUMISHA USAFI.MJOMBA EDDI, AFISA WA HUDUMA ZA AFYA YA JAMII PIA ALIKUWEPO KUWASAIDIA.NYUMBANI KWAO, WATOTO HAO WAMEFANIKIWA KUMSHAWISHI JIRANI YAO MARIA KUZIOSHA MBOGA NA MATUNDA KABLA YA KULA. NA SI HAYO TU, BADO KUNA MENGI YA KUJIFUNZA KATIKA FAMILIA HII.

KWA MENGI ZAIDI HEBU TUUNGANE NA SAM NA FAMILIA KUFAHAMU ZAIDI NJIA BORA ZA KINGA DHIDI YA UGONJWA HUU..

SCENE 1: EDITH'S HOME

02. ***SFX: HEAVY FOOTSTEPS. SEVERAL THUDS AS HEAVY PACKAGES LAND ON HARD GROUND.***

03. SAM Mama nadhani tumenunua chakula kingi sana ?.

04. EDITH Mwanangu kwani unamesahau kwamba nyumba hii watu wanakula chakula kingi kama mchwa. Chakula hiki kitamalizika katika kipindi cha wiki moja tu.

05. CHEMU Hata mamangu pia amekuwa na hamu ya chakula siku hizi na apenda tuwe tukila hapa siku zote.

06. EDITH Ni kweli Chemu lakini hakuna Mtu atakayetatizwa na njaa katika nyumba yangu, na urafiki wetu ni sawa na udugu. Mumelizungumzia.

07. MARIA suala la chakula, sasa nimesikia kiu sana Edith.

08. EDITH Sam, tafadhali mletee Shangazi Maria maji ya kunywa.

09. SAM Aaahhh… kuna tatizo…!

10. MARIA Ni nini tena…? hakuna maji. Yaani kuna chakula chote hiki na hakuna maji?

11. SAM Hapana…! Maji yaliyoko hayajachemshwa.

12. MARIA Ahhh, mimi sijawahi kuchemsha maji katika maisha yangu na afya yangu haina matatizo.

13. SAM Lakini shangazi, mambo yamebadilika….tunalifahamu suala vyema.

14. MARIA Hilo haliwezi kunizuia kuwa na kiu au kunywa maji. Niletee maji hayo haraka upesi…!

15. CHEMU Mama unakumbuka wale watoto waliokuwa wakijisaidia kando kando ya mto, kufua nguo na hata ngombe pia kukanyaga kinyesi na kisha kuingia kwenye maji hayo ya mto? Walisambaza vidudu vinavyosababisha kuhara…!.

16. SAM Na kisha bila ya kusahau, mvua zimekuwa zikinyesha na zikakisomba kinyesi chote tangu nianze kujisaidia katika shamba lako wakati nilipokuwa nikihara.Vyote nilivyoacha shambani mwako vimesombwa na maji hayo ya mvua hadi mtoni, na sasa ni maji hayo hayo unayotaka kuyanywa….yuuuk!

17. MARIA **Basi….. basi….**sasa komea hapo.. yachemshe maji hayo nitasubiri.Siutaki huo ugonjwa wa kuhara.

18. EDITH Kwa vile nyinyi watoto mumekuwa wataalam wa masuala haya, kwanini msiviandae vyakula hivyo vibichi kisha mimi na Maria tutavipika.

19. CHEMU Sawa kabisa.

20. SAM Hata mimi nitakusaidia…! Lakini kwanza tuvioshe.

21. SAM Tutaviosha na maji yaliyochemshwa..

22. ***SFX WATER FLUSHING (WASHING OF VEGETABLES*****)**

23. CHEMU Kisha tutavifuta maji yote.

24. SAM Hayo ni mambo rahisi.

25. CHEMU Sasa tuzikatekate nyama.

26. MARIA Nyie watoto, jihadharini na kisu hicho kikali…

27. SFX CUTS OF KNIFE ON WOODEN BOARD

28. SAM Sawa shangazi... tutakuwa waangalifu. Ahhh angalia nzi walivyojazana hapa. Nadhani walipata harufu kutokea nje. Wanaweza kuwa wana vile vidudu

29. CHEMU Tutaikata kata upesi kisha tuifunike.

30. EDITH Tufunike nyama? Kwa nini? Nilidhani tunaipika sasa hivi.

31. SAM **Kwasababu nzi wanahitaji dakika chache tu kuacha mayai na vidudu wanapotua kwenye nyama, tunapoila nyama hiyo tunakula uchafu huo pia!**

32. EDITH Nitahakikisha naipika hadi iive vizuri ili kuviua vidudu hivyo.

33. SAM **Sawa basi tuyafanye yote hayo.**

BRIDGE MUSIC

<u>SCENE 2 EDITH DINING AREA</u>

34. *SFX: SOUNDS OF CUTLERY*

35. MARIA Mama Sam, chakula kilikuwa kitamu sana.!

36. EDITH **Sote tumeshirikiana kukipika chakula hiki, na sasa lazima pia tushirikiane kuviosha vyombo jikoni.**

37. MARIA ***(yawning)* Ahhh .. nimechoka sana…!.**Siku ya leo imekuwa na pilkapilka nyingi sana kwa kweli…!.

38. EDITH **Mimi pia nimechoka sana…!**

39. MARIA **Lakini bado hatujaosha vyombo…! Je muna fikira kama zangu**?

40. EDITH (***shouting across to Sam)*** Sam, Chemu! Viacheni hivyo vyombo kwenye beseni tutaviosha kesho.

41. SAM Hapana Mama... tutaviosha sasa hivi…! Tukiviacha hadi kesho, vitang'ong'wa na nzi na huenda tukakabiliwa na tishio la kuambukizwa ugonjwa wa kuhara.

42. CHEMU Shangazi... mimi na Sam tutaviosha!

43. MARIA Unajua nini? Kama watoto wote wangekuwa wana bidii kama hawa katika harakati za kuuepuka **ugonjwa wa kuhara, dunia ingekuwa mahala salama pa kuishi.**

44. NARRATOR MARIA ANASEMA KWELI. KAMA WATOTO WOTE WANGEJITOLEA KUDUMISHA USAFI WAO, HAPANA SHAKA TUNGEUPUNGUZA UWEZEKANO WA KUAMBUKIZWA UGONJWA HUU NA VIFO.

NI MAMBO MEPESI NA RAHISI AMBAYO YANAYORUDIWA KILA MARA KAMA KUWA NA MAZOEA YA KUNAWA AU KUOSHA CHAKULA KABLA YA KULA AU KUPIKA.

NI NJIA MUJARAB NA RAHISI KWA AFYA BORA.

BAADAYE SIKU HIYO SHEMEJIYE MAMA SAM EDDI AMBAYE PIA NI AFISA WA HUDUMA ZA AFYA YA JAMII KIJIINI HUMO ALIWATEMBELEA TENA: FAMILIA HIYO ILIKUWA BADO INA MASWALI MENGI

BRIDGE MUSIC

SCENE 4: EDITH'S COMPOUND-OUTSIDE.

45. SFX ***OUTSIDE SOUNDS: BIRDS, CRICKETS***

46. SAM **Mjomba Eddi, wakati madaktari waliponifanyia uchunguzi hospitalini walinifahamisha kuhusu vidudu na vimelea vilivyokuwa vikiishi tumboni mwangu.**

47. EDDI Ni kweli. Wakiwa katika maabara,… madaktari wanaweza kuviona vidudu hivyo.

48. EDITH Je ni kweli mtu yeyote anaweza kuambukizwa vidudu hivyo?

49. EDDI Ni kweli kabisa... Mtu yeyote anaweza kuambukizwa.

50. MARIA Hata kwa watu ambao wanadumisha hali ya juu ya usafi mfano kunawa kila mara, kuosha chakula na kuchemsha maji ya kunywa kama ilivyo kawaida siku hizi?

51. EDDI Hata kwa mtu anayedumisha kanuni hizo. Kumbuka pia unaweza kununua chakula mkahawani, kusalimiana na watu kwa mkono au kushika vitu. Hali hii inaihatarisha afya yako hata kama unadumisha usafi nyumbani.

52. CHEMU Basi itabidi sote tukafanyiwe uchunguzi.

53. EDDI Si wazo baya.

54. MARIA Lakini mimi si mgonjwa. Sijaambukizwa ugonjwa huo wa kuhara. Kwanini niende nikafanyiwe uchunguzi.?

55. EDITH Nadhani ni wazo zuri tu. Sote tunaishi katika mazingira ambamo vidudu na vimelea vinavyosababisha ugonjwa wa kuhara vinapatikana. Mimi ningependa kupimwa.

56. CHEMU Hata mimi pia, mjomba Eddi. Je rafiki wangu shuleni pia wanaweza kwenda kupimwa?

57. EDDI Bila shaka tutapanga na mwalimu. Nataka kuja shuleni hivi karibuni.

58. MARIA Lakini kuna haja gani? Kama unasema unaweza kuviona vidudu hivi tumboni mwangu na havijanidhuru, kwa nini nivisumbue.

59. EDDI Usijidanganye…! Kama una vidudu basi ujue vinaendelea kukua pole pole tumboni mwako. Tumbo huwa mazingira bora kwa vidudu na Vimelea hivyo kunawiri. Baada ya muda mtu anaweza kuupata ugonjwa wa kuhara.

60. MARIA Sawa umeniogofya sana. Lazima nikapimwe pia.

61. EDDI Vizuri sana. Nimefurahi kusikia uamuzi huo.Nitaanyadaa mipango yote ili twende hospitalini kupimwa.

BRIDGE MUSIC

<u>SCENE 5: HOSPITAL LABORATORY</u>

62. *SFX* ***CLATTER OF TEST TUBES***

63. NARRATOR HAKUNA MTU ANAYEPENDA KWENDA HOSPITALINI.KWA KAWAIDA MTU ANAPOTEMBELEA HOSPITALI HUWA ANAUGUA AU KWENDA KUMUONA MGONJWA. LAKINI SASA NI TOFAUTI KABISA. SAM, FAMILIA YAKE NA RAFIKI ZAKE WAMEFIKA HOSPITALINI SIO KUTIBIWA BALI KUPIMWA IWAPO WAMEAMBUKIZWA UGONJWA WA KUHARA..KWANI …KINGA NI BORA KULIKO TIBA…!.

64. EDDI Sawa kila mmoja achukue kijichupa hiki kidogo. Katika chupa hiyo utaweka kiasi kidogo cha kinyesi chako kisha ukiregeshe..!.

65. MARIA ***(loud whisper)*** Wanataka ni…..ni…. weke katika kijichupa kile? Aibu gani jamani hiii?

66. SAM Shangazi Maria ….si jambo la aibu…! Kila mmoja hana budi kufanya hivyo…!

67. CHEMU Wewe unaogopa tu Mama. Unapaswa kulifurahia zoezi hili…!

68. EDITH Maria, swahiba yangu yangu hebu tushirikiane, ili tufanyiwe tu kwa heshima ya Fatu. Endapo mimi na wewe tungelijua mambo haya mapema, leo Fatu hangekuwa marehemu…!

69. MARIA Sawa basi tufanye kwa heshima yake.

70. EDDI Vyema basi. Hebu twendelee. Leteni sampuli zenu sasa.

71. EDITH Eddi sasa wakifanya uchunguzi… na wapate ….. kuna …,. Vile vidudu, watafanya nini baada ya hapo?

72. EDDI Endapo watavipata vidudu, basi ufahamu wewe ni mgonjwa, na hapo watakupa dawa ya kuviua.

73. MARIA Basi kama mwishowe mutatupa dawa kwanini kuyafanya mambo yote haya ya aibu …? Kwa nini hamtupi mfuko mzima tutumie kama familia bila ya kushiriki kwenye mambo haya ya aibu? Si mtupatia dawa hiyo mara moja twendeni nyumbani...! Mfuko mzima unatosha kutumiwa na familia nzima badala ya kupitishwe kwenye fedhehe hii

74.

75. SAM Shangazi si rahisi hivyo.

76. CHEMU Watu hawapaswi kugawana dawa!

77. MARIA Kwanini? Kama tunaweza kugawanya chakula… kwa nini sio Dawa?

78. EDDI Sawa... sasa ngojeni nimueleze. Hii ni la muhimu sana na msikilize kwa makini. Kila mtu hupewa dawa kulingana na uchunguzi wa ugonjwa au vidudu alivyoambukizwa tumboni.Dawa hiyo huwa ina masharti.

79. CHEMU Unamaana gani ukisema ina masharti?

80. EDDI Yaani kila mmoja hupewa dawa na anapasa kuyafuata maagizo aliyopewa na daktari. Kiwango na wakati uliopendekezwa hadi dawa hiyo itakapomalizika.

81. MARIA Na kama nasikia nafuu, kwanini niendelee kumeza dawa hizo? Kwanini nizimalize nitimize hilo….umesemaje vile….Shuruti…?

82. CHEMU Endapo hutamaliza dawa hizo, vidudu hivyo vitapata uhai na kuanza tena kuzaana tumboni, na hatimaye utaanza kuhara tena.

83. EDDI Sawa kabisa maelezo mazuri sana Chemu….! umeeleza vizuri…sasa… bado tuna kazi ya kufanya hapa, hebu tuendelee na shughuli hiyo…!

BRIDGE MUSIC

SCENE 6: MARIA'S HOUSE

84. ***SFX: KITCHEN NOISES. POTS AND PANS***

85. CHEMU ***(giggling)*** Sam, fanya upesi... sitaki mama ajue tunakunywa mchuzi wake.

86. SAM Ohhh, hii supu ni tamu…!

87. CHEMU Tule !

88. SAM Lakini hii supu ni baridi…Kwanini tusiipashe moto?

89. CHEMU Tukiipasha moto, Mama atasikia harufu chumbani mwake na atajua tunakunywa supu yake.*(giggles)*

90. SAM Lakini afadhali nini? ...heee... Mamako ajue tunakunywa supu yake au kuambukizwa ugonjwa wa kuhara?

91. CHEMU Hapo umesema kweli. Nimesahau kwamba chakula cha baridi pia kinaweza kutuambukiza ugonjwa wa kuhara. Chakula hiki kimekuwa hapa bila ya kufunikwa kwa muda sasa.!

92. SAM Lazima tukipashe moto.

93. CHEMU Mama atakasirika, na kisha unamfahamu vyema.

94. SAM Ungetaka kujua watu wanavyosikia wanapougua kuhara?

95. CHEMU La hasha…! Nataraji Mama hatosikia harufu hii ya supu yake.

BRIDGE MUSIC

OUTRO:

96. NARRATOR SAM NA CHEMU BADO WANAENDELEA KUZIPA MSUKUMO HARAKATI ZAO. KWA SASA WAMESHAJIFUNZA MBINU MUJARAB ZA KUEPUKA MAAMBUKIZI YA UGONJWA WA KUHARA NYUMBANI KWAO. PIA WAMEFAULU KUWASHAWISHI WAZAZI WAO KUHUSU UMUHIMU WA KUWASIKILIZA NA KUSHIRIKIANA NAO.

KWA UPANDE MWENGINE BADO WANA CHANGAMOTO SHULENI MWAO ZA KUJIKINGA NA MAAMBUKIZI NA NJIA ZA KUZUWIA KUSAMBAA UGONJWA WA KUHARA.

USIKOSE KUUNGANA NASI TENA KWA MAKALA YAJAYO YA NOA BONGO WAKATI SAM NA CHEMU WANAPOREJEA SHULENI NA KUANZA AWAMU TOFAUTI YA KIBARUA CHAO…..

UKIPENDA KUKISIKILIZA TENA KIPINDI HIKI NA VYENGINE VINGI VINAVYOTAYARISHWA NA DEUTSCHE WELLE AU AU KUTUMA MAONI, TEMBELEA MTANDAO WETU WWW.DW-WORLD.DE/LBE. HADI WAKATI MWENGINE KWAHERI KWA SASA.